

MAREK MARCZEWSKI

KARL RAHNER
(5 III 1904–30 III 1984)

Redaktorzy książki pamiątkowej, ofiarowanej mu z racji osiemdziesiątych urodzin¹, niezwykle trafnie uchwycili i oddali rys teologicznej refleksji i działalności zmarłego teologa jezuita, nadając jej tytuł: *Vor dem Geheimnis Gottes den Menschen verstehen*. Jego śmierć przywodzi na myśl wykład, który miał na KUL-u² (mówił wówczas m.in. o krótkiej formule wiary), pierwszą przeczytaną książkę jego autorstwa oraz refleksję nad jego miejscem w rozwoju teologii pastoralnej i idei diakonatu stałego. W każdej z wymienionych dziedzin zajmuje znamienite miejsce, a to z racji dogłębnej teologicznej analizy zagadnień³. Z wykształcenia był dogmatykiem i – jak się wydaje – to studium pozwoliło mu na w pełni odpowiedzialne i o d w a ż n e stawianie wszelkich problemów teologicznych i na próbę dania odpowiedzi na nie. Czytając Rahnera ma się wrażenie, że mamy do czynienia z dziełem o charakterze mistycznym. I jest to doświadczenie prawidłowe, albowiem autentyczna refleksja teologiczna jest zawsze najwyższej próby.

W teologii pastoralnej Karol Rahner zaznaczył się jako twórca eklezjologicznej koncepcji teologii pastoralnej: samourzeczywistniania się Kościoła w

¹ *Vor dem Geheimnis Gottes den Menschen verstehen. Karl Rahner zum 80. Geburtstag*. Hrsg. v. Karl Lehmann u.a. Kath. Akademie Freiburg 1984. Zürich-München 1984. Inne teksty poświęcone osobie i dziełu zmarłego teologa: H. V o r g r i m l e r. *Was hat er gegeben – was haben wir genommen*. "Orientierung" 1984 nr 3 s. 31-34; H. E r h a r t e r, W. Z a u n e r. *Dank an Karl Rahner*. Diak 15:1984 H. 4 s. 276-278; G. T u l i p s k i. *Karl Rahner*. "Tygodnik Polski" 1984 nr 20.

² A. N o s s o l. *O. prof. Karl Rahner gościem Uczelni*. ZN KUL 13:1970 nr 3 s. 85-87.

³ W szkicu tym zajmuję się przedstawieniem tych dwu spraw. Już za jego życia pisano rozprawy naukowe mające za temat jego koncepcje teologiczne – por. np.: M. M a l i Ń s k i. *Das Leben der Kirche nach Karl Rahner*. Roma 1966 (Diss.); U. B r o w a r z i k. *Glauben und Denken. Dogmatische Forschung zwischen der Transzendentaltheologie Karl Rahner und Offenbarungstheologie Karl Barth*. Berlin 1970; V. P. B r a n i c k. *An Ontology of Understanding*. Saint Louis 1971; J. S a n g - T a i S h i m. *Glaube und Heil. Eine Untersuchung zur Theorie von den "anonymen Christen" Karl Rahners*. Tübingen 1975; M. J. W a l s h. *The Heart of Christ in the Writings of Karl Rahner*. Roma 1977; A. C a r o b e n e. *La theologia sacramentale in genere di Karl Rahner*. Romae 1978; R. P. M e y e r. *Universales Heil. Kirche und Mission. Studien über die ekklesial-missionarischen Strukturen in der Theologie K. Rahners und im Epheserbrief*. St. Augustin 1979; K. N e u m a n n. *Der Praxisbezug der Theologie bei Karl Rahner*. Freiburg 1980; E l o y B u e n o d e l a F u e n t e. *Dialectica de lo cristiani y lo no cristiano en el pensamiento de Karl Rahner*. Burgos 1982.

konkretnej sytuacji historycznej. Pierwszą próbę tak rozumianej pastoralnej zawarł w manuskrypcie *Plan und Aufriss eines Handbuches der Pastoraltheologie* wydrukowanym we Freiburgu w 1960 r. Doczekała się ona później szczegółowego opracowania przez jego ucznia Heinza Schustera⁴ i w epokowym *Podręczniku teologii pastoralnej*⁵. Na polu odnowy diakonatu stałego zaznaczył się jako zdecydowany jego protektor, i to właściwie od początków ruchu diakonackiego⁶, poprzez lata Soboru aż do ostatnich dni swego życia, kiedy to niepokoił się losem Internationales Diakonatszentrum we Fryburgu Bryzgowijskim⁷.

*

1. Wprawdzie Rahner nie był osamotniony w wypracowywaniu eklezjologicznej koncepcji teologii pastoralnej, bo przecież wcześniej swoiste jej przedstawienie zaprezentował Franz Xaver Arnold⁸, tybindzki kontynuator A. Grafa (próbę Arnolda należy uznać za bardziej chrystologiczną niż eklezjologiczną dedukcję teologii pastoralnej), jednakże dedukcja ta obok charakteru stricte eklezjologicznego okazała się w parę lat później przemyślaną i dokonaną w formie dzieła zbiorowego propozycją naukowego przedstawienia i wykładu teologii pastoralnej jako nauki teologicznej. Nie sposób pominąć wkładu każdego ze współautorów *Podręcznika*, ale cała pierwsza jego część (*Grundlegung der Pastoraltheologie als praktischer Theologie*), fundamentalna, by użyć wyrażenia F. Blachnickiego, jest w swej poważnej części autorstwa Rahnera.

Przedmiotem teologii pastoralnej – w myśl koncepcji autorów *Podręcznika* – jest urzeczywistnianie się Kościoła w teraźniejszości poddanej teologiczno-socjologicznej analizie. Tak rozumiana pastoralna przybrała formę kilkustop-

⁴ *Die praktische Theologie als wissenschaftliche theologische Lehre über den je jetzt aufgegebenen Vollzug der Kirche. Eine geschichtliche und theologische Untersuchung über das Wesen der Pastoraltheologie bzw. der praktischen Theologie.* Innsbruck 1962 (Diss.). Jest to praca doktorska powstała pod kierunkiem Rahnera. Jej skrót znajdujemy w HPT I 40-92. Później Schuster odstąpił od tej koncepcji na korzyść skoncentrowanej wokół idei Die Sache Jesu.

⁵ *Handbuch der Pastoraltheologie.* Bd. 1-5. Hrsg. F. X. Arnold, K. Rahner, V. Schurr, L. M. Weber, F. Klostermann. Freiburg in Br. 1964-1972. O eklezjologicznej koncepcji Rahnera zob.: F. B l a c h n i c k i. *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej.* Lublin 1971 s. 88-131.

⁶ H. K r a m e r. *Professor Pater Karl Rahner SJ, geb. 5.3.1904 in Freiburg, gestorben 30.3.1984 in Innsbruck.* "Diaconia XP" 19:1984 H. 2-3 s. 64.

⁷ Tamże s. 66-67.

⁸ F. B l a c h n i c k i. *Arnold Franz Xaver.* EK I kol. 942-943. Należy tu także wspomnieć o dedukcji teologii pastoralnej z patrystycznej idei Ecclesia Mater Karola Delahaye (*Erneuerung der Seelsorgeformen aus der Sicht der frühen Patristik. Ein Beitrag zur theologischen Grundlegung kirchlicher Seelsorge.* Freiburg 1958).

niowego systemu dedukcyjnego, mianowicie z istoty Kościoła dokonano dedukcji zasad teologicznych jego budowania i urzeczywistniania, by – z kolei – w ich świetle dokonać analizy aktualnej sytuacji Kościoła i świata, w którym ma dokonać się jego urzeczywistnianie się. Z zasad i analizy dedukuje się odpowiednie wskazania odnośnie do budowania się Kościoła w przyszłości.

U podstaw tak rozumianej eklezjologicznej dedukcji leży następujące opisanie Kościoła: "Kościół jest społeczno-prawnie ukonstytuowaną wspólnotą, w której przez wiarę, nadzieję i miłość objawienie Boga ostatecznie dokonane w Chrystusie staje się rzeczywistością i prawdą"⁹. Tak opisany i rozumiany Kościół jest owocem i pośrednikiem zbawienia zarazem. Skoro zatem Kościół okazuje się "historycznym i społecznym sposobem (Präsens) samooddania się Boga światu w Chrystusie"¹⁰, przeto tym, co jest owym sposobem, tym, przez co staje się obecnym ("präsent" werden woll), jest Prawda i Miłość Boga. Do tych dwu sposobów obecności Boga w świecie nawiązuje Rahner przy omawianiu sześciu podstawowych funkcji Kościoła: przepowiadanie (Prawda), dyscyplina Kościoła, życie chrześcijańskie i caritas (Miłość), a jedność Prawdy i Miłości objawia się w dwu ostatnich funkcjach, mianowicie w kulcie i Eucharystii oraz w sakramentach. Oczywiście tak samorealizujący się Kościół (będący "społecznie zorganizowaną wspólnotą ludzi"¹¹) jest wspólnotą, w której każdy jej członek na swój sposób jest podmiotem zbawczoposredniczącej działalności.

2. Ze wspomnień Hannesa Kramera wynika¹², że Karl Rahner od samego początku wiernie towarzyszył ruchowi odnowy diakonatu stałego. Z pewnością okres Soboru Watykańskiego II odznaczał się niezwykłą aktywnością tego teologa, a to z racji starannie wypracowanej metody wprowadzenia diakonatu w świadomość Ojców Soboru. Należy tu wspomnieć o opublikowanej i przedłożonej biskupom petycji kręgu diakonackiego i wielu wybitnych osób, w której zwracano się o reaktywowanie zapoznanego w Kościele rzymskokatolickim urzędu¹³, a także o podstawowym dziele o diakonacie, które opracował wspólnie

⁹ "Die Kirche ist gesellschaftlich legitim verfasste Gemeinschaft, in der durch Glaube und Hoffnung und Liebe die eschatologisch vollendete Offenbarung Gottes (als dessen Selbstmitteilung) in Christus als Wirklichkeit und Wahrheit für die Welt präsent bleibt" (HPT I 121).

¹⁰ Tamże s. 126.

¹¹ Tamże s. 159.

¹² Zob. przyp. 6.

¹³ Dokument ten zawiera wiele jego inspiracji. Należy tu wspomnieć o jego *Dogmatische Vorbemerkungen für eine richtige Fragestellung über die Wiedererneuerung des Diakonats z 1957 r.* (w: *Theologie in Geschichte und Gegenwart*. Hrsg. von J. Auer und H. Volk. Freiburg 1957 s. 135-144), pracy doktorskiej J. Caminady, pisanej pod kierunkiem Rahnera (*Der Diakon. Reflexionen über die Dogmatik des eigenständigen "Dienstamtes" in der Kirche*. Münster 1970) czy o artykule K. Rahner. *Pastorale Dienste und Gemeindeleitung*, opublikowanym w "Stimmen der Zeit" (1977 nr 11 s. 733-743).

swym uczniem i następcą w katedrze dogmatyki uniwersytetu w Münster H. Vorgrimlerem¹⁴.

Także tu obecność Rahnera jest ze wszech miar usprawiedliwiona i błogosławiona, a to z racji wspomnianej uprzednio umiejętności przedkładania problemu oraz dogłębnej dogmatycznej refleksji nad poprawnością i zasadnością postawienia zagadnienia reaktywowania posługi diakona stałego, jak też samej teologii odnowy zapoznanego urzędu¹⁵. Ta rola okazała się z pewnością niezwykle ważna. Nie sposób też zapomnieć o jego koncepcji i "modelu posługi diakona stałego". W ujęciu tegoż teologa posługa ta streszcza się w pojęciu integracji: "Specyficznie diakońską funkcją jest integracja religijnie i społecznie zdeintegrowanych ludzi w świeckiej i kościelnej społeczności. Proces ten, związany z urzędem kościelnym, jest konieczny do budowania Kościoła i tworzenia wspólnoty. To kościelne zadanie integracji poszczególnych osób tak w zhumanizowaną świecką społeczność, jak również w kościelną wspólnotę domaga się fachowych i ludzkich dyspozycji, które nie przez każdego piastującego urząd mogą być posiadane lub nabyte. Tego rodzaju zadanie zakłada daleko idącą specjalizację. Diakon przyszłości – zdaniem Rahnera – to nie aaround-Diakon, ale diakon pracujący w przemyśle, diakon robotnik sezonowy, fachowiec w poradnictwie rodzinnym, opiekun, pomocnik duszpasterski itd."¹⁶

*

Oczywiście dokonanie refleksji nad wybranymi zagadnieniami teologicznymi z tak wielu, którymi zajmował się, nie dozwoli na ukazanie piękna człowieka. Dlatego też na koniec chciałbym jeszcze raz oddać głos Kramerowi, który w sposób szczególny był z nim związany: "Jego chrześcijaństwo odznaczało się niewzruszoną wiarą w uniwersalną zbawczą wolę Boga i nieskończone miłosierdzie Ojca wobec wszystkich ludzi, a dalej przekonaniem o łaskawym «samooddaniu się Boga», które podporządkowane było uznaniu grzeszności człowieka, jednością miłości Boga i miłości człowieka, tak że miłość Boga znajduje swe

¹⁴ *Diaconia in Christo. Über die Erneuerung des Diakonates*. Hrsg. v. Karl Rahner und H. Vorgrimler. Freiburg–Basel–Wien 1962. Książka ta została dedykowana (co dla Polaków jest ważne) kardynałom – F. Königowi z Austrii i S. Wyszyńskiemu z Polski.

¹⁵ *Die Theologie der Erneuerung des Diakonats*. Schriften V 303-355; *Theologie des Diakonats*. W: *Der Diakon*. Hrsg. A. Fischer, H. Kramer, H. Vorgrimler. Freiburg in. Br. 1970 s. 26-39; *Über den Diakonats*. Schriften IX 401-414.

¹⁶ M. M a r c z e w s k i. *W poszukiwaniu "modelu posługi" diakona stałego*. RTK 29:1982 z. 6 s. 99-100.

praktyczne pierwszeństwo, zyskuje prymat w miłości bliźniego, głęboką wiarą i pobożnością oraz konkretnością, praktycznością i politycznym myśleniem i działaniem i nieprzekupnością [...]. Któryż z teologów mógł tak otwarcie i poważnie przedłożyć swój pogląd o ukochanym przez siebie Kościele, jak właśnie ojciec Rahner to uczynił 19 lutego 1984 r. we Fryburgu Bryzgowijskim: «Jeśli chodzi o niektóre dziedziny, to znajdujemy się jak podczas ponurego i powolnego marszu w czasie zimy»ⁿ¹⁷.